

Neradová, Běla; Ruferová, Jana

[Ondrejčeková, Erika. Kontrastívny pohľad na rečové modifikácie [i.e. modifikácie] foném slovenského a ruského jazyka]

Opera Slavica. 2004, vol. 14, iss. 2, pp. 60-62

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117806>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

До недоліків оформлення тексту можна віднести два-три посилання, які не зберіг комп'ютер, та кілька русизмів (стор. 53, 232, 253). У цілому ж стиль викладу прозорий і не переобтяжений спеціальною термінологією, що робить твір доступним для розуміння й інтерпретації його пересічним читачем, студентом, аспірантом чи викладачем суміжних дисциплін.

Монографія В. В. Мирошниченка особливо актуальна в контексті сьогодення, оскільки сприяє популяризації здобутків української художньої літератури серед інших народів і культур і, окрім наукової вартості, має ще й соціально-історичну значущість, адже вона вводить україніку в міжнародний культурологічний обшир, сприяючи в такий спосіб утвердженню України як незалежної й високоцивілізованої країни в світовому товаристві.

Йозеф Андерш

Ondrejčeková, E.: Kontrastívny pohľad na rečové modifikácie foném slovenského a ruského jazyka. Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, Nitra, 1999, 81 s.

Publikace Eriky Ondrejčekové *Kontrastívny pohľad na rečové modifikácie foném slovenského a ruského jazyka* obsahuje kromě zpracování tématu i autorčin vědecko-pedagogický životopis z pera doc. PhDr. Uljany Fecaninové, CSc., a bibliografii autorčinných prací za léta 1970–1998 sestavenou Evou Dekanovou.

Práce má – kromě úvodu a závěru – čtyři kapitoly. V první z nich (*Lingvistická východiska fonetického a fonologického výzkumu*) se autorka hlásí k teorii Moskevské fonologické školy a rovněž k syntetické fonologické teorii slovakisty J. Sabola.

Zkoumání a výklad systému fonémů ruského a slovenského jazyka provádí na morfológickém principu uvnitř a na hranici alomorfů, morfů a morfémů ve fonologicky silných i slabých pozicích. Přitom respektuje – v souladu s A. Králem – roli artikulačních, akustických a dalších charakteristik řečových modifikací fonémů.

Paralelně uvádí didaktické souvislosti vyplývající z výsledků tohoto pojetí výzkumu (např. volba intenzity nácviku při kontrastování rusko-slovenských fonémových párů, popř. jejich řečových modifikací).

Existenci spojitosti výsledků vědecké činnosti lingvistů a úrovně cizojazyčné výuky ilustruje na vývoji výuky ruské výslovnosti na slovenských vysokých školách od 40. let do konce 20. stol., od akustického pojetí výkladu fonetického systému ruského jazyka (A. V. Isačenko) po fonologické založené na teorii Moskevské fonologické školy (G. Baláž, U. Fecaninová, V. Latta, L. Ďurovič a další).

V druhé části – *Psychologická a didaktická východiska prezentace cizojazyčné výslovnosti* – autorka vychází z Galperinovy teorie řízených operací. Klade důraz na eliminaci překážek („učebných blokáď“) bránících prvotní orientaci studentů v učivu a jejich následné aktivitě: uvádí příklad jazykové bariéry nedovolující sledovat daný lingvistický problém při přednáškách vedených v cizím jazyce a z toho plynoucí pokles zájmu studentů o přednáškovou formu. Proto se autorka vyslovuje pro prezentaci, studium a osvojování fonetického materiálu cizího jazyka – v rovině teoretické i praktické řečové – v pětifázovém komplexu řízených operací. Domnívá se, že tento postup vylučuje dosud značně frek-

ventovaný způsob výuky formou pokusů a chyb. První dvě etapy komplexu řízených operací (1. vymezení obsahu činnosti, 2. prvotní formování a materializované činnosti) jsou rozpracovány v dalších dvou kapitolách.

Třetí nejobsáhlejší kapitola publikace obsahuje aplikaci tezí 1. a 2. fáze komplexu řízených operací na prezentaci subsystému ruských souhlásek při výuce slovenských studentů. Základem prezentace se staly výsledky porovnání inventáře ruských a slovenských souhláskových fonémů a výsledky kontrastování akustických a artikulačních znaků jejich řečových modifikací.

Symetrii i značnou asymetrii zjištěnou na základě čtyř hledisek porovnávaného subsystému souhláskových fonémů ruštiny a slovenštiny autorka předložila čtenáři v přehledných tabulkách s příslušným komentářem a příklady.

Paralelně uvedla lingvodidaktické závěry vyplývající z daných výsledků pro nácvik ruských souhláskových fonémů v silných i slabých pozicích ve výuce slovenských studentů jakožto nositelů blíže příbuzného jazyka. Potvrzuje např. irelevantnost odlišnosti ruských a slovenských souhláskových fonémů z hlediska místa / způsobu artikulace a naopak, závažnost osvojení jejich asymetrických korelačních řad s příznaky tvrdosti / měkkosti a znělosti / neznělosti.

Z řečových modifikací ruských a slovenských souhláskových fonémů se autorka soustřeďuje na asimilační procesy souhláskových spojení uvnitř slova. Z typů kombinatorních změn určuje a dokládá na řadě příkladů jako nejfrekventovanější v obou jazycích regresivní asimilaci bifonémových souhláskových skupin co do znělosti / neznělosti a zjevnou asymetrii – vyšší frekvenci v ruštině v asimilaci měkkostní. Dále v názorných tabulkách čtenář najde údaje o bifonémové asimilativní změně různých stupňů, druhů a snižující se frekvenci, a to v porovnávacím rusko-slovenském plánu. Tyto přehledy mohou být pro studenty rusistiky v dané problematice dobrým vodítkem.

Čtvrtá část – *Zvláštnosti ruského vokalizmu ve vztahu k slovenským vokálům* – obsahuje nejprve porovnání rozdílného inventáře ruských a slovenských samohláskových fonémů, dále pak konfrontaci distinktivních příznaků krátkých slovenských (kromě *ä*) a přízvučných ruských samohláskových fonémů ze šesti hledisek. I když nejde o „totožnou“ výslovnost, jsou rozdíly v napjatosti artikulace, labializaci, formantové struktuře fonologicky irelevantní. Z didaktického hlediska však je závažný nácvik výslovnosti přízvučných *ы, о*, dále pak akusticky zvýšený tón samohláskových fonémů v sousedství měkkých konsonantů, popřípadě větší napjatost všech přízvučných samohláskových fonémů. Odlišnost vysokého stupně představují modifikace slabých pozic ruských samohláskových fonémů, které slovenština nemá. I když se nejedná o rozdíl fonologicky relevantní, je osvojení všech typů redukce nepřízvučných samohláskových fonémů pro rusisty nezbytné vzhledem k řečové recepci i produkci. Jde o jev vysoce frekventovaný, jehož nezvládnutí by mohlo být překážkou v komunikaci.

V *Závěru* autorka zdůvodňuje volbu a vymezení předmětu své práce a použité prostředky dlouhodobého zkoumání, přičemž si je vědoma limitujících možností metod poslouchu a pozorování artikulace. Dále v práci uvádí rozdílnou činnost mluvidel při vyslovování měkkých souhlásek ruských a slovenských. Za nejobtížnější úkol při osvojování jednotlivých ruských hlásek, tj. segmentálních prvků, ruského fonetického systému slovenskými studenty, E. Ondřejčková považuje nácvik měkkých souhlásek a přízvučných a nepřízvučných samohlásek s příslušnou intenzitou a měkkostní akomodací. Názor o větší důležitosti kvantitativní redukce ve srovnání s kvalitativní je poněkud diskusní.

Soudíme, že práce E. Ondrejčekovej je zaujímavá i pro české rusisty, zejména 3. a 4. kapitola s porovnaním relativných shod a podstatných i irelevantných rozdielů samohláskových a souhláskových fonémů v ruštině a slovenštině v různých modifikacích silných a slabých pozic.

Autorčina analýza a z ní plynoucí vývody pro výuku ve slovenském jazykovém prostredí je do značné míry analogická s některými pracemi českých fonetiků v porovnávacím rusko-českém plánu, např. M. Romportla, L. Riese a Z. F. Oliveria.

Béla Neradová
Jana Ruferová

Pinker, S.: Slová a pravidlá. Kalligram Bratislava 2003, 416 s. Z anglického originálu *Words and rules* preložil Viktor Krupa. Odborný a jazykový redaktor Jozef Genzor.

Na sklonku roka 2003 vyšla vo vydavateľstve Kalligram v prestížnej medzinárodnej edícii *Majstri vied* zaujímavá kniha, ktorá poteší nielen filológov. Autorom zaujímavej publikácie *Slová a pravidlá* je popredný svetový lingvista Steven Pinker, ktorý momentálne pôsobí ako profesor psychológie a riaditeľ Centra kognitívnej neurovedy Massachusettského inštitútu technológie (MIT). Okrem toho je členom viacerých vedeckých spoločností. Venuje sa skúmaniu rôznych aspektov jazyka a vizuálneho poznávania. Jeho vedecká práca sa sústreďuje predovšetkým na osvojovanie jazyka v detskom veku. Za zmienku stojí aj to, že je autorom bestselleru *Jazykový inštinkt*.

Ak spomínanú knihu otvoríme, už názvy kapitol *Pitva v lingvistike*, *Pokazený telefón*, *O myšiach a ľuďoch*, *Hrôzy nemčiny* či *Čierna skrinka* v nás prebudia zvedavosť a publikáciu aspoň prelistujeme. Keď sa do nej pohrúžime, zistíme, že Pinker dáva v *Slovách a pravidlách* odpovede na množstvo naozaj zaujímavých otázok, ako napríklad: *Ako funguje jazyk? Ako si deti osvojujú materčinu? Prečo sa jazyky menia v čase až natoľko, že Shakespearovu angličtinu chápeme ťažko a Chaucerovu skoro vôbec nie? Prečo majú jazyky také množstvo výnimiek a nepravidelností? Sú všetky v podstate rovnaké? Ako vznikajú nové slová? V ktorej časti mozgu je jazyk doma? Pinkerova nová kniha *Slová a pravidlá* odpovedá na tieto otázky brilantne, vyniká štýlom, pútavo vysvetľuje záhady jazyka a posudzujú reč zo všetkých stránok. Píše: „Vidieť svet v zrnu piesku je často skrz-naskrz vedecký postup, ako keď sa genetici rozhodli skúmať bezvýznamnú ovocnú mušku, aby sa ich objavy nazhromaždili do takej miery, že vyústili do hlbokého porozumenia, ktoré by neboli mohli dosiahnuť, keby každý vedec začínal od povrchných znakov o inom organizme. Pravidelné a nepravidelné anglické slovesá sú málo početné a ľahko sa pestujú, podobne ako ovocné mušky a obsahujú v ľahko dostupnej podobe mechanizmus, ktorý je hnacou silou väčších javov v celej ich skvostnej zložitosti.“*

Hoci ťažiskom tém sú najmä pravidelné a nepravidelné anglické slovesá, na svoje si prídu aj rusisti, germanisti a iní odborníci. Tento jav totiž súvisí s fascinujúcim množstvom tém exaktných aj humanitných vied – históriou jazykov, teóriami Noama Chomského a jeho kritikov, pokusmi simulovať jazyk pomocou počítača, s prvými fázami detskej reči, ktoré pozorovateľovi dávajú možnosť nazrieť do podstaty fungovania jazyka, hlavnými